

Janko Ramač*

Daniela Marčok

Filozofski fakultet

Univerzitet u Novom Sadu

UDK: 373.3(497.11 Novi Vrbas):274.123

DOI: 10.19090/gff.2021.2.173-192

Originalni naučni rad

SENIORATSKA GIMNAZIJA U NOVOM VRBASU (1822–1836) **

Bačko-sremski seniorat evangelističke crkve je 1822. godine osnovao gimnaziju, koja je po osnivaču izvesno vreme nazivana Senioratska gimnazija. O njenom osnivanju i početku rada postoji izvesna literatura, veoma značajna zbog toga što su njeni autori koristili izvore koji su u međuvremenu nestali, u prvom redu Arhiv Bačko-sremskog seniorata. Među zapisnicima kanonske vizitacije evangelističkih crkvenih zajednica Bačko-sremskog seniorata iz 1835/36. godine nalazi se *Nacrt istorije Senioratske gimnazije u Novom Vrbasu od 1822 – 1835. godine* koji je sastavio njen tadašnji profesor Karlo Abafi. Pošto ovaj izvor do sada nije bio korišćen, a pruža mnogo podataka o ovoj Gimnaziji od njenog osnivanja do 1835. godine, u radu ćemo prikazati njegov sažet sadržaj sa neophodnim komentarima.

Ključne reči: Senioratska gimnazija u Novom Vrbasu, Bačko-sremski seniorat evangelističke crkve, evangelici, Slovaci, Nemci, Karlo Abafi.

O osnivanju i početku rada Senioratske gimnazije u Novom Vrbasu postoji određena literatura, a mi ćemo ovde istaći samo stariju, koja govori o njenom osnivanju i počecima rada, a to su pre svega monografija Gustava Birbrunera (Bierbrunner, 1902), članak Aleksandra Sekelja (Szekely, 1912) i kolektivna monografija nemačkih autora Franca Hama, Fridriha Loca i Mihaela Lindenšmita (Hamm–Lotz–Lindenschmidt, 1960). Navedeni autori su koristili brojne izvore, pre svega iz Arhiva Bačko-sremskog seniorata, koji više ne postoji.¹ Drugi autori

---

* janko.ramac @ff.uns.ac.rs

** Rad je nastao u okviru projekta *Diskursi manjinskih jezika, književnosti i kulture u jugoistočnoj i srednjoj Evropi (178017)* i u okviru projekta *Vojvođanski prostor u kontekstu evropske istorije (177002)* koje finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije .

¹ U monografiji o Gimnaziji u Novom Vrbasu (Hamm i dr., 1960: 116) se navodi da je prof. Strahinja Kostić iz Novog Sada na pitanje prof. Fr. Valjavcu o Arhivu Bačko-sremskog seniorata evangelističke crkve (koji se ranije nalazio u Novom Sadu) 1959. godine

monografija o gimnaziji za najstariji njen period uglavnom preuzimaju podatke iz gore navedene literature (Ковачевић–Каљевић, 2009; Марић–Ђуричић, 2019).

Rukopis profesora i direktora Senioratske gimnazije Karla Abafija² *Nacrt istorije Senioratske gimnazije* pisan je na latinskom jeziku i ima ukupno 26 strana (Abaffy, 1835).³ Autor navodi da ga je sastavio s ciljem da ostavi svedočanstvo o počecima ove škole, a rukopis je predao superintendentu Banskog okruga evangelističke a. v. crkve Janu Seberinjiju na svečanosti u Novom Vrbasu povodom završetka kanonske vizitacije evangelističkih crkvenih zajednica Bačko-sremskog seniorata dana 22. oktobra 1835. godine⁴ s ciljem da se čuva u Arhivu ove superintendenture.⁵ Nije poznato da li su postojali prepisi ovog dokumenta.

Bačko-sremski seniorat evangelističke crkve je prvi put izneo plan o osnivanju Senioratske gimnazije 1807. godine, posle toga 1811. godine. Prvi problem je bio osnivanje fonda za njeno izdržavanje, ali duhovi su se podelili i oko toga gde će gimnazija biti: Nemci su hteli da bude u Novom Vrbasu, a Slovaci da bude u Novom Sadu. U to vreme u Bačko-sremskom senioratu je bilo 12854 Nemaca (45,8%), a drugih, najvećim delom Slovaka, 54,2%) (Hamm i dr., 1960: 22). Na patikularnom konventu Seniorata 24. jula 1812. godine nastavljena je rasprava oko mesta buduće gimnazije, ali je konačno nakon izjašnjavanja seniora Andreja Sécéhla, sveštenika u Petrovcu, postignut dogovor da to bude Novi Vrbas. Pitanje obezbeđenja fonda gimnazije je ostalo otvoreno. Izgleda da je senior Andrej Sécéhlo⁶ i u tome imao značajnog udela. Naime, on je u cirkularnom pismu

---

odgovorio da ovaj arhiv više ne postoji. Isti odgovor smo dobili i mi, kada smo se raspitivali o ovom arhivu kod nadležnih Bačko-sremskog seniorata.

² Karol Abaffy (1801–1837) – po završetku studija teologije u Beču kratko vreme bio je senioralni kapelan kod bačko-sremskog seniora Mihala Laukonidesa u Kisaču, kasnije profesor i direktor Senioratske gimnazije u Novom Vrbasu (1826–1836) i na kraju nepunih godinu dana sveštenik u Kovačici.

³ Originalni naslov rukopisa: *Schola Senioralis Grammaticae Neo-Verbasziensis eiusque originis, progressus et status praesentis Adumbratio synoptica ...*

⁴ Evangélikus Országos Levéltár, Budapest (dalje: EOL): *Protocolla Visitationis Ecclesiarum Eglican A. C. Bacs-Sirmiesnium, institutae anno 1835., mensibus Septembri et Octobri.*

⁵ To autor navodi na naslovnoj strani rukopisa: “(...) fine repositionis ad Archivum Superintendentale”. Bačko-sremski seniorat je bio u sastavu Banske superintendenture sa sedištem u Banskoj Bistrici.

⁶ Ondrej Stehlo (1752 –1818) – prvi slovački evangelistički sveštenik u Bačkoj i prvi bačko-sremski senior.

verniciima 1813. godine istakao da je dužnost i odgovornost svih evangelika da se obezbede sredstva za vlastitu gimnaziju, a prilogom od 6 krajcara po duši sve se može rešiti; slikovito rečeno, to znači da se godišnje treba odreći samo halbe vina (“...nur eine Halbe Wein das ganze Jahr hindurch, weniger getrunken, und die 6 kr. wird espart!”) (Hamm i dr., 1960: 24–25).

K. Abafi u svom *Nacrtu* na početku daje osnovne, u literaturi uglavnom poznate podatke o osnivanju i početku rada Senioratske škole u Novom Vrbasu. Odluka o njenom osnivanju doneta je na partikularnom konventu Bačko-sremskog seniorata održanom u Novom Vrbasu 24. jula 1822. godine. Senioratski inspektor Johan de Asbot⁷ je tom prilikom prisutnima postavio tri pitanja: 1. Kakva škola se osniva; 2. Na koji način će se obezbediti sredstva za njeno izdržavanje; 3. Gde će škola biti smeštena. Slično, u nekim detaljima možda malo opširnije, o tome navodi Gustav Birbruner (Bierbrunner, 1902) i autori opširnije monografije o gimnaziji (Hamm i dr., 1960). U radu ćemo se dalje pozivati na ovu i drugu literaturu samo u slučaju da postoje izvesne razlike u podacima ili interpretaciji u odnosu na *Nacrt*.

Na spomenutoj sednici konventa u Novom Vrbasu bilo je odlučeno da Senioratska škola bude gramatičko-sintaksička, spojena sa lokalnom Realnom školom, tako da se predaju predmeti neophodni za javni život. Bilo je predviđeno da na početku u njoj budu dva profesora, a kasnije da se primi još jedan. Međutim, tu je Abafi stavio primedbu, navodeći da 1835. godine još uvek u njoj radi samo jedan profesor.

Što se tiče izvora za fond za izdržavanje škole, plaćanje profesora i podizanje školske zgrade, konvent je predložio sledeće: da se umesto 200 forinti, koje ovaj seniorat godišnje uplaćuje za gimnaziju u Bratislavi, za nju ubuduće šalje samo 100 f., a 100 da se zadrži za Senioratsku gimnaziju. I tu je K. Abafi stavio primedbu, navodeći da ni to nije realizovano uprkos činjenici da je proteklo dosta godina. Konvent je naložio da senior napiše cirkularno pismo na narodnom jeziku vernika (na nemačkom, slovačkom i mađarskom) koje će sveštenici pročitati u crkvi, da se na taj način vernici pozovu na prikupljanje priloga za ovu instituciju, a sveštenici da se u svojim crkvenim zajednicama trude da se takvi prilozi stalno prikupljaju. Pored toga, odlučeno je da sveštenici Jan/Janoš Tešenji i Samuel Hajnoci posle vršidbe posete plemiće evangelističke veroispovesti u svim mestima

---

⁷ Johan de Asbot (Asbóth) – administrator komorskih imanja u Bačkoj županiji i inspektor Bačko-sremskog seniorata evangelističke crkve; umro je 20. 06. 1823. godine, a na partikularnom konventu u Petrovcu 20. 02. 1824. godine konstatovano je da još nije imenovan novi inspektor.

u okviru seniorata, da im objasne potrebu i cilj osnivanja ove ustanove i da na taj način prikupljaju sredstva za njeno izdržavanje. Odlučeno je da svi sveštenici godišnje za školu daju po 5 f. i 1 požunski merov⁸ pšenice, a učitelji po 2 f. i po pola merova pšenice. Sve crkvene zajednice ovog seniorata će imati obavezu za daju određene priloge za školu i zavisno od brojnosti vernika godišnje će uplaćivati po 6, 10 ili 20 forinti, a u naturi će davati 2, 3 ili 5 peštanskih⁹ merova pšenice.¹⁰ Odlučeno je da svi učenici plaćaju školarinu: oni evangelističke veroispovesti po 6, a pripadnici drugih veroispovesti po 20 forinti godišnje. Međutim, kako navodi K. Abafi, već sledeće godine je ta odluka bila izmenjena, te su svi učenici plaćali istu školarinu u iznosu od 6 forinti godišnje. Od prikupljenog novca trebala je da se isplati plata profesoru u iznosu od 350 forinti godišnje i da dobije u naturi 24 peštanska merova pšenice i 6 kubnih hvati¹¹ tvrdog drva za ogrev. Takođe je bilo predviđeno da prvi profesor, koji će biti istovremeno i kapelan, za tu službu iz senioratske kase dobija 100 forinti godišnje. Abafi u svom komentaru navodi da profesor nije obavljao dužnost kapelana, te nije dobijao predviđenih 100 forinti.

Konvent je doneo odluku da škola bude smeštena u Novom Vrbasu, da njen inspektor bude Mihael Kiš, a blagajnik da bude novovrbaški sveštenik Jan Škulteti. Nastava je trebalo da počne 1. novembra iste godine, sa napomenom da tako treba da počinje i ubuduće.

Za prvog učitelja ove škole bio je pozvan Matej Slavkovski.¹² Za putne troškove je primio 100 f. Abafi navodi da ovaj nije vodio nikakve zapisnike o radu

⁸ Požunski (bratislavski) merov je iznosio 62,5 litre.

⁹ Peštanski merov je iznosio 94 litre.

¹⁰ Birbruner (Bierbrunner, 1902: 63) navodi da je na generalnom konventu seniorata u Novom Vrbasu 10. oktobra 1822. godine doneta odluka da se evangelističke crkvene zajednice ovog seniorata prema brojnosti vernika svrstaju u pet grupa i da tako plaćaju za Senioratsku školu: I grupa 25 forinti i pet peštanskih merova pšenice (tu su Petrovac, Crvenka, Stara Pazova i Novi Vrbas); II grupa 15 f. i 4 merova pšenice; III grupa 10 f. i 3 merova pšenice; IV grupa 2 f. i 2 merova pšenice. Dalje navodi da su sveštenici i učitelji takođe plaćali zavisno od broja vernika u zajednici. Franc Ham (Hamm, 1960: 26–27) preuzima te podatke od Birbrunera. I Jan Sécshlo u svojoj *Istoriji Evangelističke crkve u Petrovcu* (Sztehlo, 1818: 20) navodi da je crkvena zajednica u Petrovcu za Senioratsku školu godišnje davala 25 f. i 5 peštanskih merova pšenice.

¹¹ Hvat – 1,896 m.

¹² Kristián Matej Slavkovský (1797–1829) bio je profesor u Senioratskoj gimnaziji dve godine (1822–1824). Za vreme svog boravka u Novom Vrbasu susretao sa Pavlom Jozefom Šafarikom (1795–1861), direktorom pravoslavne gimnazije u Novom Sadu, piscem,

škole. Posle odlaska Slavkovskog (vratio se u zavičaj u Levoču, gde je i umro), Senioratska gimnazija je od augusta 1824. godine ostala bez učitelja. Odlukom konventa održanog u Kisaču za novog profesora postavljen je mladi Juraj Jesenski¹³ sa obavezom da radi u školi pod uslovima koje je seniorat dao prethodnom profesoru, M. Slavkovskom. Posle dve godine profesor J. Jesenski je ostavio školu i prihvatio je dužnost sveštenika u crkvenoj zajednici u Kucuri, odakle je 1827. godine otišao u evangelističku crkvenu zajednicu u Kisaču. Za profesora Senioratske gimnazije 1826. g. bio je postavljen K. Abafi, koji se upravo tada vratio sa teološkog instituta u Beču i već pola godine je služio kao kapelan kod seniora Mihala Laukonidesa. Primljen je na dužnost profesora 6. jula 1826. g., pod istim uslovima kao i njegov prethodnik J. Jesenski.

Senioratska škola je imala svoj organ – školski odbor, a članovi su bili: školski inspektor Mihael Kiš; blagajnik Jan Škulteti, novovrbaški sveštenik; prof. K. Abafi i sveštenici: Juraj Rohonji¹⁴ iz Gložana u svojstvu predsednika, Jan Tešnji iz Torže,¹⁵ Samuel Hajnoci¹⁶ iz Kiškera¹⁷ i Jan/Johan Španagel iz Buljkesa.¹⁸

K. Abafi, od dolaska na mesto profesora, izlaže istorijat ove škole kao letopis, po godinama.

---

istoričarem, etnografom, filologom, osnivačem slavistike kao naučne discipline. Sarađivao je sa Janom Kolarom (1793–1852), evangelističkim sveštenikom u Budimpešti, propovednikom slovenske uzajamnosti, slovačkim pesnikom i piscem. Sa njima je učestvovao u sakupljanju narodnih pesama.

¹³ Juraj Jesenský (1799–1864) – profesor Senioralne škole u Novom Vrbasu, evangelistički sveštenik. Sin Frančiška Jesenskog, sveštenika u Kisaču. Juraj je dve godine bio profesor u Senioralnoj gimnaziji (1824–1826), posle toga godinu dana sveštenik u Kucuri, a od 1827. godine sveštenik u Kisaču. Birbruner pogrešno navodi da je Juraj rođen u Nagy Jeszenu/Velikom Jesenu (Bierbrunner, 1902: 64), a taj podatak je preuzet i u monografiji o Senioralnoj gimnaziji (Hamm i dr., 1960: 30). U Velikom Jesenu je rođen njegov otac, a Juraj je rođen u Kisaču 15. februara 1799. godine. Juraj je zapisao svoju kratku autobiografiju u izveštaju kanonske vizitacije Kisača iz 1835. godine (Ramač–Marčoková, 2020: 124).

¹⁴ Juraj Rohoň (Rohony) (1773–1831) – učitelj, od 1802. g. evangelistički sveštenik; od 1827–1831. godine bačko-sremski senior; pisac, sakupljač narodnih pesama.

¹⁵ Torža (Torzsa) – danas Savino Selo.

¹⁶ Hajnoci Samuel (Hajnýczy Sámuel) (1791–1872) – evangelistički sveštenik.

¹⁷ Kiš-Ker (Kis-Kér) – danas Bačko Dobro Polje.

¹⁸ Buljkes (Bulkesz) – danas Maglič.

Na generalnom konventu u Laliću 6. jula 1826. g. doneta je odluka da školska godina počinje 1. oktobra, drugi semestar 1. marta, a da se godišnji ispit drži 1. augusta. Kao poteškoću u izvođenju nastave K. Abafi navodi činjenicu da su učenici sva četiri razreda smešteni u jednoj učionici i imaju samo jednog profesora. Pored toga, ima učenika različitih religija, koji svoje praznike obeležavaju u različito vreme, što takođe treba uzimati u obzir prilikom organizovanja nastave. Ipak, ako profesor savesno radi i trudi se, sve se to može postići. Na prvom mestu treba nastojati da se gramatika predaje dobro i na razumljiv način, da se uče državni jezici i da se u nastavi barem delimično primenjuje Bel-Lankasterova metoda.

Prema ustaljenom običaju profesor svakog meseca pročitava učenicima školska pravila da bi ih bolje zapamtili, a osim toga svaki učenik treba da prepíše raspored.

Za održavanje reda u školi i u smeštaju profesor je uveo svoja pravila. Odredio je dvojicu redara koji su imali zadatak da nadgledaju ponašanje učenika na ulici, da ovi ne galame na javnim mestima, da ne skitaju ulicama i da ne uznemiravaju građane, da ne ulaze i ne okupljaju se po svratištima i po sumnjivim mestima. Sve one koji su kršili ova pravila redari su pomno pratili, beležili i prijavljivali profesoru. Takođe su imali zadatak da zapisuju one koji ne dolaze na nastavu i one koji u školi i u hramu galame i nedolično se ponašaju. Profesor je odredio i specijalne redare koji posećuju stanove u kojima su učenici smešteni. Često i on sam tamo posećuje učenike nadgledajući njihov život i ponašanje s ciljem održavanja reda u smeštaju i u školi.

Radi boljeg održavanja reda u učenju profesor je uveo praksu da oni najmlađi subotom i nedeljom vežbaju aritmetiku, interpretaciju/prevod i drugo. Pošto sam profesor ne može da radi istovremeno u četiri razreda, ima pomoć boljih i starijih učenika u radu sa onim učenicima koji još slabo čitaju i imaju slabu osnovu. Pored toga, sami učenici su izabrali po trojicu ili četvoricu redara iz razreda koji brinu o redu u razredu. Svaki učenik ima svog parnjaka/partnera sa kojim zajedno uči: međusobno se preslišavaju, vode diskusije, zajedno rade aritmetiku. Svaki učenik se trudi da na kraju meseca postigne najbolji uspeh i da (za nagradu) sedne u prvu klupu. U učenju se praktikuje često ponavljanje, jer „ponavljanje je majka učenja.“ Na kraju profesor Abafi navodi da se primenjuju pohvale i kazne, koje prirodno slede učenicima za marljivost i nemarnost, za dobro i loše vladanje.

Na sednici školskog odbora u julu 1826. godine u Kiškeru raspravljalo se o ekonomskim pitanjima Gimnazije. Inspektoru škole Mihajlu Kišu je naloženo da brine o pšenici koja se prikuplja za izdržavanje škole, o njenom skladištenju na školskom tavanu, i da je prodaje kad je cena najpovoljnija, da bi se tako obezbedila

potrebna sredstva za izdržavanje škole. Blagajniku škole se nalaže da brine o školskoj kasi i o svemu što vodi napretku i procvatu škole, da sistematski vodi račune prihoda i rashoda, da isplaćuje platu profesoru, najamninu za školu, sve u dogovoru i uz saglasnost školskog odbora.

Profesor Abafi dosta detaljno opisuje svoje obaveze i rad sa učenicima. Pored nastave u školi njegova dužnost je i da brine o moralu i o drugim potrebama učenika, da prihvata učenike koji dolaze, da brine o njihovom smeštaju i ishrani, po mogućnosti i da ih posećuje u njihovim stanovima. Sve je to neophodno da bi se onemogućile zloupotrebe i negativni uticaji loše sredine i prijatelja kojima su adolescenti često prepušteni. Učitelj mora brinuti da ne posećuju kafane, da ne skitaju ulicama, da knjige, odeću i druge lične stvari ne daju u zalagaonice, a novac koji dobiju da ne "spiskaju". Jednostavno, profesor ima obavezu da brine o svemu što je dobro za učenike i da ih čuva od svega lošeg. Osim toga, profesor bi takođe trebao da pomaže učenicima u pronalaženju smeštaja i da to radi savesno, a ne iz nekih vlastitih interesa; da pronade dobre porodice gde će učenici biti smešteni i da ih s vremena na vreme tamo posećuje. Takođe bi trebalo da ima spisak porodica koje nude smeštaj za učenike. Profesor prima od učenika sve uplate, upisninu, školarinu, novac za ogrev kao i uplate od učenika drugih veroispovesti i sve to predaje blagajniku škole, što ovaj uvek potpisuje uz priznancu. Profesor treba da predaje školska pravila i raspored časova školskom odboru. Odbor treba da dobije spisak učenika i opis rada službenika škole, jer je za normalno funkcionisanje škole neophodna koordinacija i poverenje između radnika i odbora.

Na sednici školskog odbora u Petrovcu 22. novembra 1826. g. pored ostalog pročitan je i prihvaćen raspored koji je sastavio profesor Abafi. Takođe su prihvaćena školska pravila koja je on predložio i naloženo mu je da ih sprovodi u delo. Predloženo je da se književni časopis iz Halea, koji čitaju mnogi sveštenici ovog seniorata, deponuje u čitaonici ove škole.

Profesor je predložio sledeći raspored časova za zimski semestar školske 1826/27. godine:

Ponedeljak: od 8–9 neki sintaksisti,¹⁹ gramatisti,²⁰ donatisti²¹ i ostali principisti²² čitaju napisane zadatke iz sintakse, gramatike, iz Donata²³ i

¹⁹ Sintaksisti – učenici koji u gimnaziji uče sintaksu, ovde učenici četvrtog razreda.

²⁰ Gramatisti – učenici koji u gimnaziji uče gramatiku, ovde učenici trećeg razreda.

Birgerfrojnda, tako da dok prozvani sintaksisti čitaju vlastite urađene zadatke, svi ostali su zauzeti izradom svojih zadataka.

Od 9–10 se zadaju zadaci iz sintakse, gramatike, Donata itd. za sledeći dan, tako da dok se principistima izlaže, ostali su zauzeti izradom zadataka. Sintaksisti se bave složenim rečenicama, obrađuju pisma, pripovesti, mitove. Gramatisti vežbaju promene imenica i glagola, rade pisma i mitove. Donatisti obrađuju aplikacije promena i prevode iz Langea.²⁴

Od 10–11, kada se donatisti i principisti otpuste sa nastave, ostali čitaju rečenice koje su pre toga uradili, pisma, pripovesti, opise, diskusije, basne, mitove, promene i ostalo; sve to profesor ispravlja i daje učenicima da kod kuće prepisu bez greške, a sredom ove zadatke donose profesoru na ponovni pregled.

Posle podne: od 2–3. Prozvani sintaksisti i gramatisti odgovaraju i diktira im se zadatak za sledeći ponedeljak, ispravlja se i objašnjava kako da bez greške prepisu kod kuće. Donatisti za to vreme ponavljaju deklinacije i komparacije, principisti čitaju i pišu.

Od 3–4. Donatisti i principisti uče religiju na nemačkom, prepisuju zadatke sa table za sledeći ponedeljak, a ispravljene zadatke kod kuće treba da prepisu bez

²¹ Donatisti – učenici koji u gimnaziji uče Donat, ovde učenici drugog razreda. U monografiji o gimnaziji se navodi da su učenici prva dva razreda donatisti: donatisti *noviti* (prvi razred) i donatisti *veterani* (drugi razred) (Hamm i dr., 1960: 31).

²² Principisti – učenici koji počinju da uče latinski jezik, ovde učenici prvog razreda.

²³ Pavel Doležal (Doleschal) (1700–1778): *Donatvs latino-germanico-hvngarico-bohemicvs, quem, vt desiderata donaret facilitate: svmmam eorum, qae tironibus lingvae latinae, cognitu in primis necessaria veniunt, velvti in tabvlis qvibvsdam, ad tollendvm, qvantum fieri posset, omne discendi taedium, commode sistit; et serio rem argentium atqve praejudiciis carentium praeceptorum, cum patientiam sublevare; tum omnem in docendo amovere molestiam intendit...* Poonii, apud Franc. Ant. Royerum. B. r. (1746).

Aurelije Donatus (4 vek), rimski gramatičar i retoričar. U školama se za učenje latinskog jezika koristila njegova Gramatika (*Ars grammatica*), koja se sastojala od dva dela: Mala gramatika (*Ars minor*) i Velika gramatika (*Ars maior*).

²⁴ Johann Michael Lange (1664–1731): *Joh. Mich. Langii D. Philologiae Barbaro-Græca Pars .... Pars Altera, Exhibens I. Introductionem ad Poësin Barbaro-Græcam (cui accedit II. Batrachomyomachiam Homeri, a Demetrio Zeno, Zacynthio in versus Barbaro-Græcos conversa, cum Interpretatione Latina & Annotationibus B. Martini Crusii.) III. Dissertationem de Versione Novi Testamenti Barbaro-Græca. IV. Exercitationem de differentiae Linguae Græcorum Veteris & Novæ, sive Barbaro-Græcæ. Typis & Impensis Jodoci Wilhelmi Kohlesi, 1707.*

greške. Donatisti čitaju primere deklinacije, koje su ranije uradili, a zatim treba da ih ispravljene prepisu i ponovo da ih donesu profesoru na pregled. Principisti čitaju tekstove i tako završavaju nastavu. Sintaksisti i gramatisti za to vreme rešavaju zadatke iz pravila sintakse, gramatike, zadatke iz aritmetike ili prevode iz Jedickog.

Utorak: Od 8–9. Radi se sve ono što i u ponedeljak. Od 9–10 nešto izmenjeno u odnosu na ponedeljak, ali uglavnom isto.

Poslepodne: Od 2–3. Sintaksisti i gramatisti imaju prirodopis na latinskom, a donatisti i principisti izrađuju zadatke.

Od 3–4. Donatisti i principisti imaju istoriju Biblije na nemačkom i uče nove reči.

Sreda i subota: sintaksisti, gramatisti i donatisti uče geografiju na nemačkom, a principisti rade zadatke iz Birgerfrojnada.

Od 9–11. Izrađuju se zadaci i prepisuju bez greške. To se radi svaki dan. Uče se pravila iz sintakse, gramatike i prozodije/versifikacije, analiziraju se dnevници, fraze, uče se primeri i drugo iz Kornelija Nepota.²⁵ Učenici donose zadatke koje profesor pregleda, ispravlja delom u školi, a delom kod kuće, a onda ih vraća učenicima. Tu su i zadaci iz nemačkog i mađarskog jezika, izgovor fraza, učenje novih reči i drugo.

Četvrtak. Ujutru sve što i u ponedeljak i ortografija.

Poslepodne od 2–3: prozodija/versifikacija sa vežbanjem izgovora, posle toga neke vežbe iz nemačkog jezika. Donatisti i principisti odgovaraju reči i prevode.

Petak. Sintaksisti čitaju rečenice koje su napisali i složene rečenice. Gramatisti prevode iz Jedickog i interpretiraju. Donatisti i principisti interpretiraju tumačenje iz Donata, zauzeti su čitanjem, pisanjem i aritmetikom. Poslepodne se ispravljaju razni radovi učenika sva četiri razreda, predaje se o merama i novcu, obrađuju se zadaci iz aritmetike i iz razlomaka.

U subotu skoro sve ono što i sredom. Sredom i subotom je slobodno poslepodne.

Bilo je predviđeno da ovaj raspored važi i za sedeću godinu, uz eventualne male izmene.

---

²⁵ Kornelije Nepot (Cornelius Nepos) (pre 100. godine p. n. e.) je bio rimski poliograf i enciklopedista. Jednostavan stil kojim je pisao načinio je Nepota standardnim delom početne latinske lektire od srednjeg veka do naših dana.

Kao prilog *Nacrt* sadrži tabelu pregleda učenika sva četiri razreda od školske 1826/27. do 1834/35. godine po razredima i veroispovesti koju je sastavio učenik Aleksandar Tabaković.

Školska godina	Broj učenika	Sintaksisti	Gramatisti	Donatisti	Principisti	Evangelici a. v.	Evangelici h. v.	Pravoslavni	Rimokatolici	Jevreji	Bačvani
1826/27	58	10	17	20	11	19	2	29	8	-	48
1827/28	54	10	18	12	14	17	2	28	5	2	38
1828/29	48	6	9	17	16	17	1	23	3	4	32
1829/30	50	9	17	18	6	18	1	29	1	1	36
1830/31	52	10	13	12	17	17	5	28	2	-	40
1831/32	48	12	14	11	11	14	5	27	2	-	41
1832/33	43	11	13	8	11	14	6	21	2	-	35
1833/34	37	7	12	10	7	10	6	19	1	1	28
1834/35	46	8	11	14	13	8	7	24	5	2	32

Nemamo podatke koliko je bilo upisanih učenika na samom početku prilikom osnivanja škole, 1822. g. i sledećih nekoliko godina. Prilikom dolaska profesora Abafija na početku školske 1826/27. godine bilo je upisanih 58 učenika. Od te godine broj učenika se polako smanjivao. Samo za školske godine 1832/33 i 1833/34. navodi se da je osnovni razlog značajnijeg opadanja broja učenika veliki pritisak mađarizacije, koja se nameće nacionalnim manjinama i zbog toga mnogi odlaze u mađarske škole, da bi naučili mađarski jezik. U monografiji o gimnaziji (Hamm i dr., 1960: 33) takođe se navodi da je smanjenje broja učenika na početku tridesetih godina posledica pritiska mađarizacije. Međutim, Birbruner se ne slaže sa ovom konstatacijom direktora K. Abafija, a kao argument za svoj stav navodi činjenicu da je 1833/34. godine u gimnaziji bilo 37 učenika, od toga 19 pravoslavnih Srba, a evangelika (Slovaka i Nemaca zajedno) samo 10 (Birbruner, 1903: 65). Čini nam se da argument koji navodi Birbruner ne objašnjava pravi razlog opadanja broja učenika u Gimnaziji, a gore navedeni tabelarni prikaz o broju,

nacionalnom i religijskom sastavu učenika jasno prikazuje da su u godinama od 1826–1835. učenici srpske nacionalnosti činili oko polovine ukupnog broja učenika. Jan Sčehlo²⁶ u svojoj *Istoriji Evangelističke crkve u Petrovcu* navodi da je na konventu Banske superintendanture u septembru 1841. godine bio veoma neprijatno iznenađen kada je shvatio u kolikoj meri je slovačko evangelističko sveštenstvo prihvatilo mađarizaciju u crkvenim zajednicama i konfesionalnim školama (Stehlo, 1818: 183).

Iako je škola bila evangelistička, od početka je bilo predviđeno da se u nju mogu upisivati i pripadnici drugih veroispovesti. Analizom se može utvrditi da je tokom navedenih devet školskih godina od ukupnog broja 436 učenika, bilo 134 učenika evangelika. Pravoslavnih je bilo najviše, ukupno 228, i uglavnom svake godine oni su činili oko polovine od ukupnog broja upisanih učenika. U školi je bio i manji broj reformata, rimokatolika i Jevreja. Najveći deo učenika je bio iz Bačke, ali se ne navodi odakle su bili ostali. Ako se prati broj učenika po godinama (I principisti, II donatisti, III gramatisti, IV sintaksisti), očigledno je da nisu svi iz nižih razreda sledeće godine prelazili u viši razred. Bilo je slučajeva da su neki učenici sledeći razred nastavljali u drugoj školi, odnosno u ovu školu su ponekad dolazili učenici u II, III ili IV razred iz drugih škola. Učenici su na kraju godine, odnosno na godišnjem ispitu, uglavnom postizali dobre uspehe, a ponavljača razreda nije bilo. I vladanje je najčešće ocenjivano kao primerno.

Nastava u školi je prema odluci trebalo da počinja 1. oktobra, ali je obično malo kasnila, jer se prvih dana oktobra pojavljivao manji broj učenika. Tako je nastava u prvoj polovini oktobra organizovana samo za one malobrojne koji su došli na vreme, trajala je nešto kraće i na tim časovima su uglavnom ponavljali staro gradivo, vežbali i izrađivali zadatke. Školske 1831/32. godine nastava je počela mesec dana kasnije zbog epidemije kolere. Školske 1835/36. godine nastava je kasnila zbog renoviranja prostorija i useljenja u novu zgradu škole.

Profesor Abafi ne navodi potpune podatke o prihodima škole. Uglavnom navodi samo koliki su bili prihodi od uplata učenika, a ta suma se menjala u zavisnosti od broja upisanih učenika. Nemamo podatke o broju učenika, o njihovim uplatama školarine, upisnine i ostalog do dolaska profesora Abafija. Ipak, navodi se da 1824. godine neke crkvene zajednice, sveštenici i učitelji nisu uplatili predviđeni iznos, te su uplate bile nedovoljne, odnosno prihod je bio 1108 forinti, a rashodi 1198 forinti (Hamm i dr., 1960: 28). Školske 1826/27. godine prihodi škole su

---

²⁶ Ján Stehlo (1787 Petrovec–1868 Petrovec), evangelistički sveštenik, u nekoliko mandata bačko-sremski senior.

značajno porasli, a samo od uplata učenika drugih veroispovesti koji školarinu plaćaju po 6 forinti prikupljeno je 224 forinti. Ipak, Abafi primećuje da samo neke crkvene zajednice (Petrovac, Kisač, Gložan) uplaćuju predviđene sume određene na generalnom konventu u Novom Vrbasu 10. oktobra 1822. godine, što je u novcu iznosilo oko 220 forinti (Bierbrunner, 1903: 64), dok pojedine crkvene zajednice ne ispunjavaju svoje obaveze. Prema ovom navođenju slovačke crkvene zajednice su bile savesnije u ispunjavanju svojih obaveza od nemačkih. Takav trend je nastavljen i sledećih godina. Tu se ne navodi da li su i na koji način evangelistički sveštenici i učitelji ovog seniorata ispunjavali svoje obaveze prema školi. Abafi navodi da je Komori bila upućena molba seniorata da za školu pokloni plac, ali odgovor još nije stigao.

Zbog smanjenja priliva sredstava za izdržavanje Senioratske škole školski odbor je školske 1827/28. godine doneo odluku da predsednik J. Rohonji i J. Škulteti posete sve patrone škole i da im predoče u kakvim finansijskim teškoćama se nalazi senioratska škola i da ih animiraju kao donatore i podupirače ove značajne obrazovne ustanove za evangelike ali i za pripadnike drugih veroispovesti. Osim toga, njihov zadatak je bio traženje novih patrona u cilju obezbeđivanja novih prihoda, kao i nastojanje da se prikupe nagomilane reštancije. Na generalnom senioratskom konventu održanom u Petrovcu 24. juna 1830. godine ponovo je razmatrano pitanje izdržavanja Senioratske gimnazije. Zaključeno je da način organizovanog prikupljanja sredstava dvojice delegiranih prilikom obilaska pojedinih patrona crkvene zajednice nije dao očekivane rezultate. Zbog toga je odlučeno da se od toga odustane, a da se zaduže lokalni sveštenici da u svojim i susednim crkvenim zajednicama prikupljaju sredstva od vernika i patrona. Malo opširnije o ovoj tački dnevnog reda na održanom generalnom senioratskom konventu i donetaj odluci izveštava J. Sčehlo u svojoj *Hronici*. Samuel Hajnoci je na toj sednici predložio da se u Vrbasu kupi kuća za potrebe gimnazije, ali je zaključeno da to treba odložiti na izvesno vreme. Pošto je bila upućena molba Ugarskoj dvorskoj komori da dodeli zemljište u Novom Vrbasu za podizanje zgrade Senioratske gimnazije, a odgovor još nije stigao, odlučeno je da se u Sombor kod administratora komorskih imanja u Bačkoj upute sveštenici Jan Škulteti i Samuel Borovski da ga o svemu obaveste i zamole da on svojim autoritetom preporuči ovu molbu Ugarskoj dvorskoj komori (Stehlo, 1818: 82). Ipak, ni posle ove molbe Komora nije dodelila plac za Senioratsku gimnaziju.

Abafi sledećih godina navodi da uglavnom nisu bila prikupljena predviđena sredstva od zajednica, kao i da poneki učitelji i sveštenici nisu uplaćivali predviđene rate. Seniorat je ipak nastojao da obezbedi potrebna sredstva za

izdržavanje škole, a nije se odustajalo ni od plana da se obezbedi vlastita zgrada. Za kupovinu ili izgradnju zgrade škole već je bilo prikupljeno 700 f. Dobrovoljni prilozi patrona za školu iznosili su 1500 f., a verovalo se da će i zarada od prodaje nemačkih Kancionala²⁷ za 3–4 godine iznositi oko 3000 f.

Na generalnom konventu seniorata održanom u Kulpinu 3. jula 1828. godine doneta je odluka da se profesor Senioratske škole K. Abafi i formalno proglasi članom senioratskog konventa, što je on u prethodnom periodu više puta molio da se uradi.

Školske 1828/29. godine cena ishrane učenika povećana je sa 12 na 20 f. zarad poboljšanja njenog kvaliteta. Profesor Abafi je držao i privatne časove, a za čas se plaćalo 2 f.

Pošto je u školi bilo učenika pripadnika raznih religija, vodilo se računa da se ni na koji način učenicima ne nameću osnovne dogme i praksa druge veroispovesti. Zbog toga, dok su evangelići imali časove svoje veronauke, drugi su bili slobodni ili su imali svoje časove veronauke. Tako su učenici pravoslavne vere odlazili na časove veronauke kod pravoslavnog paroha.

Na Generalnom konventu seniorata u Gložanu u julu 1833. g. konstatovano je da je te godine prikupljeno malo više sredstava nego ranijih godina. Pored činjenice da je smanjen broj učenika (zbog pojačane mađarizacije), ipak je istaknuto da ima nade da će se škola održati. Na toj sednici svi prisutni sveštenici i učitelji su se vlastoručnim potpisom obavezali da će u narednom periodu u određenom vremenu uplaćivati svoje obaveze za školu. Takođe je naglašeno da će novac zarađen od prodatih nemačkih Kancionala biti usmeren na gimnaziju.

Školske 1833/34. godine nastava je počela 10. oktobra zbog popravki zgrade, jer je promenjena lokacija stana učitelja. Sada su stan učitelja i škola bili u istoj zgradi u Poštanskoj ulici. Najamnina je godišnje iznosila 150 f. Sledeće godine nastava je počela 10. oktobra zbog malog broja učenika koji su se na nastavu javili 1. oktobra. Ponovo je promenjen stan učitelja, pronađen je komforniji. Ni smeštaj učenika ni ishrana u ulici Kassengasse nisu odgovarali, jer je tamo bila velika buka, pošto su u tom delu uglavnom stanovali seljaci. Seniorat je to plaćao 150 f. godišnje.

Na Generalnom konventu seniorata održanom 30. juna u Novom Vrbasu doneta je odluka o kupovini zgrade za Senioratsku školu, koja se nalazi u

---

²⁷ Reč je o knjizi: *Christliche Gesangbuch für die öffentliche und häusliche Gottesverehrung zum Gebrauch bei deutschen evangeliscjen Gemeiden Bács-Sirmier Seniorat*. Pest, 1832.

Poštanskoj ulici. Kupljena je za 2850 f. bečke valute.²⁸ Na praznik sv. Mihajla profesor je promenio stan. Za devet godina je promenio tri stana. Bila je neophodna rekonstrukcija ove zgrade da bi se prilagodila potrebama nastave, a to je koštalo još dodatnih 300 f. Ipak, svi su bili zadovoljni zbog toga što se prelazi u vlastitu zgradu. Verovalo se da će to biti novi početak koji će obezbediti napredak i procvat ove škole.

Profesor K. Abafi daje opširniji opis škole. Zgradu koja se koristi kao škola i stan za učitelja kupio je Bačko-sremski seniorat. Ima veliku i svetlu učionicu, četiri sobe za stanovanje učitelja, jednu sobu za školske slugu, dve ostave, jedan špajz, baštu od oko 1 jutra, štalu, dve kuhinje, čist i svetao tavan. Nalazi se u Poštanskoj ulici, gde se nalaze svratišta i dosta zanatlijskih radnji, koje su potrebne i učenicima.

Na kraju profesor Abafi još jednom opisuje kako se odvija nastava u školi. U nastavi se primenjuje Bel-Lankasterova metoda, ali se ipak mora prilagođavati uslovima rada jednog nastavnika sa četiri razreda istovremeno.

Predmeti koji se izučavaju su: sintaksa, gramatika, Donat, nemačka i mađarska gramatika, prozodija, pravila versifikacije, složene rečenice, razni radovi, vežbanje stila na nemačkom i latinskom jeziku, aritmetika i razlomci, nauka o merama, novcu i vremenu, kaligrafija, čitanje na tri jezika (latinskom, nemačkom i mađarskom), učenje reči napamet, deklinacije, deklamacije, dogmatika i moralna veronauka, geografija Evrope na nemačkom jeziku, geografija Ugarske na mađarskom jeziku, istorija države na nemačkom i mađarskom jeziku, poznavanje prirode na latinskom, osnove fizike i meteorologija na latinskom, istorija sveta na latinskom, katehizam na nemačkom, biblijska istorija na nemačkom, dijetetika. Nastava traje pre podne od 8–11, a od 10–11 se uči samo gramatika i sintaksa. Poslepodne nastava traje od 2–4. Privatni časovi su od 4–5. Četvrtkom i nedeljom nema nastave.

U nastavi se koriste sledeće knjige: Renova *Gramatika*,²⁹ knjiga Jedickog, Birgerfrojd, *Kiš Tukor*,³⁰ Tekušijeva *Prozodija* i *Periodologija*,³¹ Kornelije Nepot,

²⁸ Vrednost novca u bečkoj valuti (WW – Wiener wahrung) kao papirnog novca bila je 2–2,5 puta manja nego vrednost konvencionalnog odnosno kovanog novca.

²⁹ Johann Rhenius: *Compendium Latinae Grammaticae pro Discipulis Scriptum: Et nunc post accuratas Censuras Academicarum & Scholarum Illustrium postremo recognitum, atq[ue] sublati omnibus mendis typographicis editum*. Lipsiae: Sumtibus Haeredum Schürero-Götianorum, 1670.

Doležalov Veliki Donatus, Luterov *Mali katehizam*,³² doktrina dogmatičke i moralne religije po Strečku i Kanku i druge, nemačka gramatika po Adelungu,³³ mađarski jezik po Martoniju, priroda po Karlovskom i Funkiju, fizika po Martinjiju, Geografija Bolemana, Volgerum i druge, Žigmondova istorija države, istorija sveta Roteka,³⁴ Volgera, Šrekija i druge, preporučuje se biblijska istorija Birgerfrojnda, dijetetika od raznih autora.

Semestralni ispit se drži 1. marta a godišnji 1. augusta u prisustvu velikog broja muškaraca svetovnog i duhovnog reda. Za vreme službovanja profesora K. Abafija od 1. oktobra 1826. do 22. septembra 1835. godine umrla su samo dvojica učenika.

Katalog učenika novovrbaske gimnazije školske 1835. godine			
broj	Ime učenika i veroispovest	Uspjeh u učenju	Vladanje
	I. Sintaksisti		
1.	Böllsföldy Jozsef, ev. reform. v.	Odličan	Primerno
2.	Danko Emerich ev. reform. v.	Ističe se	Primerno
3.	Eimann Johann ev. reform. v.	Odličan	Primerno
4.	Granić Petar pravosl. v.	Ističe se	Primerno
5.	Lindenschmidt Paulus, ev. reform. v.	Odličan	Primerno
6.	Joanović Pavle, pravosl. v.	Odličan	Primerno
7.	Joanović Petar, pravosl. v.	Otišao iz škole.	Primerno

³⁰ István Losonczi: *Hármas kis tükör, melly I. a' Szent Históriát, II. Magyar országot, III. Erdély országot, annak földével, polgári-állapatjával, és históriájával, gyenge elmékhez alkalmaztatott módon, a' nemes tanulóknak, summásan, de világosan előadja, Komárom, 1809.*

³¹ János Mihály Tekusch: *Prosodia et periodologia*. Pestini, 1830.

³² Johann Gottfried von Herder (1744–1803): *Katechismus doktora M. Luthera, s obšsyrným Katechetyckým Výkladem Wysoce oswjčeného Doktora Jana Gottrieda Herdera, . . . k prospěchu sskol ewangelických z nemeckého od Jana Ğryssy, někdegssjho SI. B. K. Pezynského, přeloženým. Wydal na swűg náklad, toto Slowenské přeloženj ponaprawiw, Giřj Palkowič. W Presspurku 1809. Pjsmem Ssimona Petra Webera..*

³³ Johann Christoph Adelung (1732–1806): *Grammatisch-kritisches Wörterbuch der hochdeutschen Mundart*. Wien, 1811.

³⁴ Karl von Rotteck (1775–1840): *Allgemeine Geschichte*. Freiburg, 1813–27.

8.	Saić Emanuel, rimokat. v.	Odličan	Primerno
	II. Gramatisti		
1.	Bančević Nikola, pravosl. v.	Ističe se	Primerno
2.	Gavanski Svetozar, pravosl. v.	Odličan	Primerno
3.	Joanović Jovan, pravosl. v.	Odličan	Primerno
4.	Kovačević Mitar [pravosl. v.]	Odličan	Primerno
5.	Malenović Pavle, pravosl. v.	Ističe se	Primerno
6.	Mokry Hugo, ev. a. v.	Odličan	Primerno
7.	Radosavljević Ljubomir, pravosl. v.	Ističe se	
8.	Škultéty Eduard, ev. a. v.	Posebno se ističe	Primerno
9.	Stratimirović Đorđe, ³⁵ pravosl. v.	Ističe se	Primerno
10.	Tabaković Aleksandar, pravosl. v.	Odličan	Primerno
11.	Teodorović Jovan, pravosl. v.	Odličan	Primerno
	III. Donatisti stariji i mladi		
1.	Abaffy Albert, ev. v.	Odličan	Primerno
2.	Ambrózy Eduard, ev. a. v.	Ističe se	Primerno
3.	Branković Isidor, pravosl. v.	Odličan	Primerno
4.	Cvetković Ljubomir, pravosl. v.	v.Odličan	Primerno
5.	Dimitrijević Luka, pravosl. v.	Odličan	Primerno
6.	Grujić Aleksandar, pravosl. v.	Odličan	Primerno
7.	Karmany Jozsef, ev. reform. v.	Odličan	Primerno
8.	Lindenschmidt Michael, ev. a. v.	Odličan	Primerno
9.	Mihajlović Đorđe, pravosl. v.	Odličan	Primerno
10.	Mišić Jovan, pravosl. v.	Ističe se	Primerno
11.	Seybold Andreas, rimokat. v.	Ističe se	Primerno
12.	Solarov Konstantin, pravosl. v.	Ističe se	Primerno
13.	Stehlo Ján, ³⁶ ev. a. v.	Ističe se	Primerno

³⁵ Đorđe Stratimirović (1822–1908), general, komandant srpske vojske 1848. godine. Potiče iz ugledne srpske porodice veleposednika iz Kulpina.

	IV. Niži principisti		
1.	Aleksijević Stefan, pravosl. v.	Odličan	Primerno
2.	Beker Leonhard, ev. a. v.	Odličan	Primerno
3.	Čučić Nikola, pravosl.v.	Odličan	Primerno
4.	Filinger Isak, jevrejske v.	Odličan	Primerno
5.	Kirschenheiter Adolf, rimokat. v.	Odličan	Primerno
6.	Kirschenheiter August, rimokat. v.	Odličan	Primerno
7.	Krob Pavel, ev. refor. v.	Ističe se	Primerno
8.	Máthé Karlo, rimokat. v.	Odličan	Primerno
9.	Perišić Daniel, pravosl. v.	Ističe se	Primerno
10.	Popper Šimon, jevrejske v.	Odličan	Primerno
11.	Radanović Mitar, pravosl. v.	Ističe se	Primerno
12.	Škultéty Karol, ev. a. v.	Ističe se	Primerno
13.	Teodorović Atanasije, pravosl. v.	Odličan	Primerno

Skraćenice: ev. a. v. – evangelističke augzburške (luteranske) veroispovesti; ev. h. v. – evangelističke (helvetske) reformatske veroispovesti; pravosl. v. – pravoslavne veroispovesti; rimokat. v. – rimokatoličke veroispovesti.

Na kraju se opisuje kako je izgledao ispit 30. jula 1835. godine. Prvo je učenik Petar Granić pozdravio članove komisije na latinskom jeziku, a onda je podneo izveštaj o postignutom uspehu učenika na ispitu u sintaksi, gramatici, Donatu i prozodiji. Njihov zadatak na ispitu je bio analiza iz Nepota, Jedickog i Ovidija.

Posle toga učenici su polagali ispit iz sledećih predmeta:

1. Iz religije i dogmatike na latinskom i iz religije na nemačkom jeziku. Iz geografije Evrope i Ugarske na nemačkom i mađarskom. Iz istorije prirode na latinskom i nemačkom jeziku. Iz složenih rečenica.
2. Zadaci iz aritmetike i razlomaka.
3. Iz nemačke i mađarske gramatike kao i iz ortografije i kaligrafije.

³⁶ Jan Sčehlo ml. (1824–1912), bio je evangelistički sveštenik u Prešovu. Drugi od petorice sinova Jana Sčehla st. (1787–1868), evangelističkog paroha u Petrovcu.

Na kraju su bili razni zadaci iz čitanja i recitovanja. Ispit je završen pozdravom na latinskom jeziku.

Zaključak. Rukopis *Nacrta istorije Senioralne gimnazije u Novom Vrbasu (1826–1835)* profesora Karla Abafija kao prvorazredni istorijski izvor pruža mnogo novih podataka o toj školi i očigledno da ga nisu koristili dosadašnji istraživači njene prošlosti. Vrednost rukopisa je i u činjenici da profesor Abafi opisuje rad i funkcionisanje škole u vreme dok je on tu bio profesor i direktor, dobro je poznao sve pojedinosti i imao je na raspolaganju najvažnije podatke. Detaljan opis rada škole, rasporeda, pojedinih predmeta koji su se učili u četiri razreda i navođenje osnovnih udžbenika i literature daju dobar uvid u rad tadašnjih nižih srednjih škola iz čega se može steći saznanja o prirodi i stepenu obrazovanosti učenika po završetku niže srednje odnosno gramatičke gimnazije. Značajni su i podaci o broju, a naročito o nacionalnoj i verskoj pripadnosti učenika. Činjenica da je škola bila u vlasništvu i pod kompetencijom Bačko-sremskog seniorata evangelističke crkve, a da polovina učenika (nekad i više) nije pripadala toj veroispovesti, svedoči da program i nastava nisu bili u funkciji verskog prozelitizma.

Janko Ramač, Daniela Marčok

CONFESSIONAL GRAMMAR SCHOOL IN NOVI VRBAS (1822–1836)

Summary

The paper presents the Draft of the Confessional Grammar School in Novi Vrbas, in which the author Karol Abaffy shows its work at the time when he was a professor and director of this school (1826–1836). The source is very important since it has not been used in historiography so far. The paper places special emphasis on those data, claims and descriptions that are not in the known literature about this school and points out possible discrepancies with the allegations in the Draft. This source describes the teaching process and the way in which only one professor worked with students in four grades of the school, and much more extensively than in the existing literature. The author also describes the financial circumstances and difficulties in raising funds for the functioning of this school. At the end, a table with statistical data is attached: on the number of students in the school in the school years 1826/27 – 1835/36, on the number of students in specific classes, the number of members of certain religions, as well as the list of students in the school year 1835/36, in which the religion of each student is stated (Evangelicals, Orthodox, Roman Catholics, Reformed and Jews), and the achieved success in learning and behavior.

Keywords: Confessional Grammar School in Novi Vrbas, Bačka-Srem Seniority of Evangelical Church, Evangelicals, Slovaks, Germans, Karol Abaffy.

Janko Ramač, Daniela Marčok

SENIORATSKA GIMNAZIJA U NOVOM VRBASU (1822–1836)

Rezime

U radu se prezentuje *Nacrt Senioratske gimnazije u Novom Vrbasu* u kojem autor Karlo Abafi prikazuje njen rad u vreme dok je on bio profesor i direktor ove gimnazije (1826–1836). Izvor je veoma značajan zbog činjenice da do sada nije korišćen u istoriografiji. U radu se posebno stavlja akcenat na one podatke, tvrdnje i opise koji se ne nalaze u poznatoj literaturi o ovoj školi i ukazuje se na eventualna neslaganja sa navodima u *Nacrtu*. U ovom izvoru se opisuje proces izvođenja nastave i način na koji je samo jedan profesor radio sa učenicima u četiri razreda gimnazije i to mnogo opširnije nego u postojećoj literaturi. Autor opisuje i finansijske prilike i poteškoće u prikupljanju sredstava za funkcionisanje ove škole. Na kraju je priložena tabela sa statističkim podacima: o broju učenika u gimnaziji od školske 1826/27–1835/36. godine, o broju učenika u pojedinim razredima, o broju pripadnika pojedinih veroispovesti kao i spisak učenika školske 1835/36. godine u kome se navodi veroispovest svakog učenika (evangelici, pravoslavni, rimokatolici, reformati i Jevreji) i postignuti uspeh u učenju i vladanju.

Ključne reči: Senioratska gimnazija u Novom Vrbasu, Bačko-sremski seniorat evangelističke crkve, evangelici, Slovaci, Nemci, Karlo Abafi

IZVORI

- Evangélikus Országos Levéltár, Budapest (d'alej: EOL): *Protocolla Visitationis Ecclesiarum Eglican A. C. Bacs-Sirmiesnium, institutae anno 1835., mensibus Septembri et Octobri.*
- Sztehlo, J. *Historia Ecclesiae Aug. Evang. Petrovác Statistico-Ecclesiastica, (Conscribere coepit)* 1818.

LITERATURA

- Abaffy, K. (1835). *Scholae Senioralis Grammaticae Neo-Verbasziensis ejusque originis, progressus et status praesentis Adumbratio synoptica* (rukopis).
- Bierbrunner, G. (1902). *A Bács-szerémi ág. htv. év. egyházmegye Monografiája az egyházmegye megbizásából.* Ujvidék.
- Hamm, F.–Lotz, M. & Lindenschmidt, F. (1960). *Das Gymnasium zu Neuwerbass.* Munchen: Verlag des südostdeutschen Kulturwerks.
- Ramač, J.–Marčoková, D. (2020). Kánonická vizitácia kysáčekej evanjelickej cirkvi z roku 1835. *Acta Historica Neosoliensia*, XIII – 2. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, 105–130.
- Szekely, S. (1912). Százesztendős ujverbászi főgimnázium. *Verbasi Almanach*, Ujverbasz.
- Ковачевић, Љ.–Каљевић, В. (2009). *Два века гимназије у Врбасу (1809–2009).* Врбас: Гимназија "Жарко Зрењанин".
- Марић, Љ.–Ђуричић, М. (2019). *Летопис Гимназије „Жарко Зрењанин“ у Врбасу (2009–2019).* Врбас: Гимназија "Жарко Зрењанин".